

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1981 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1982

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1981

VILNIUS

1982

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

J A H R B U C H
F Ü R L I T A U I S C H E
G E S C H I C H T E

1981

VILNIUS

1982

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1981

ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1982

Redakcinė kolegija

Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Mečislovas JUCAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVIČIUS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Tamara TARŠILOVA, Adolfas TAUTAVIČIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Li 237 **Lietuvos istorijos metraštis- Ежегодник истории Литвы** -The year-book of Lithuanian history / LTSR MA Istorijos in-tas, LTSR istorijos problem. moksl. taryba; Red. kolegija: B. Vaitkevičius (vyr. red.) ir kt.— V.: Mokslas.

Leidž. nuo 1973 m.
1981 m. 1982 m. 176 p. Lygiagr. antr. taip pat vok. Str. santr. rus.
Bibliogr. išnašose.

Leidinyje sprendžiama piliakalnių apgyvenimo pradžios problema, nagrinėjami Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos veiksmai Kulikovo mūšio laikotarpiu. Apžvelgiamas Pilėnų tapatinimo su Ponia tradicijos atsiradimas ir kt.

05050400000

L $\frac{10604-017}{M 854(08)-82}$ Ž-82

BBK 63.3(2L)
9(TL)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

0505040000

M $\frac{10604-017}{M 854(08)-82}$ Ž-82

© LTSR MA Istorijos institutas, 1982

KULIKOVO MŪŠIS IR LIETUVOS DIDŽIOJI KUNIGAİKŠTYSTĖ

MEČISLOVAS JUČAS

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė suvaidino teigiamą vaidmenį Rytų Europos tautų kovoje dėl nepriklausomybės prieš vokiečių feodalų agresiją iš Vakarų ir Aukso ordos chanų antpuolius iš Rytų. Aiški ir neginčytina tų kovų prasmė. Straipsnyje ieškoma atsakymo į klausimą, kaip atsitiko, jog lemiamu momentu 1380 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila sudarė taikos sutartis su Ordinu, atsisakė kovoti su vokiečių riteriais dėl žemaičių ir tapo Aukso ordos sąjungininku prieš Rusiją. Taip pat norima paaiškinti, kokie buvo šių Jogailos veikslių padariniai.

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Kulikovo mūšio išvakarėse

Po totorių-mongolų antplūdžio XIII a. ketvirtame dešimtmetyje rusų žemės ieškojo stiprios valdžios, galinčios jas apginti. Todėl nepatyrusios totorių-mongolų jungo vakarinės ir pietinės rusų žemės noriai jungėsi prie stiprėjančios Lietuvos valstybės. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės susidarymas XIV a. pirmoje pusėje buvo teigiamas veiksnys Rytų Europoje, o rusų žemėms mažesnė blogybė negu totorių-mongolų jungas. Lietuva tuo metu tapo daugiataute valstybe, išsaugojusia joje lietuvių feodalų valdžios pirmumą.

Lietuvių kunigaikščiai nenaikino rusų žemėse senos tvarkos, paliko kunigaikščių valdomas sritis ir reikalavo iš jų karinės tarnybos bei duoklių. Tik sustiprėjęs žemių feodalizacijai, jie pradėjo dalyti savo bajorams užgrobtas žemes. Lietuva plėtė teritoriją gediminaičių vyriškiosios dinastijos vedybomis ir tiesiogiai grobdama žemes. XIV a. pirmoje pusėje prie Lietuvos buvo prijungtos Palenkė (Bresto ir Drohičino, kadaise buvusi jotvingių žemė), Volynė su Vladimiru ir Lucku, Polesė, arba Turovo-Pinsko žemė Pripetės upyne, ir net tolimoji Galicija pateko jos priklausomybėn.

Stipri Lietuva buvo Gedimino laikais¹. Jos dar neardė tarpusavio prieštaravimai, o vokiečių riterių agresija nebuvo pasiekusi savo apogėjaus. Gediminas kovojo be kompromisų su kryžiuočiais, popiežiaus kurija ir Vokietijos imperija. Jungdamas prie Lietuvos rusų žemes, jis rasdavo jose karo jėgą, kurią panaudojo kovai su riteriais. Vakarų Europos požiūriu pagonių lietuvių ir schizmatikų rusų žemės buvo niekieno žemės, turėjusios priklausyti Ordinui ir jo vyriausiems valdo-

¹ Łowmiański H. Agresja zakonu krzyżackiego na Litwę w wiekach XII—XV.—Przegląd Historyczny, Warszawa, 1954, t. 45, p. 338—371.

vams — popiežiui bei imperatoriui. Jis reikėjo nukariauti. Vokietijos imperatorius (nuo 1328 m.) Liudvikas IV Bavarietis iš Vitelsbachų dinastijos kovojo su Avinjone buvusiu popiežiumi Jonu XXII. Pastarasis darė spaudimą Lenkijai, norėdamas ją palenkti prieš Liudviko IV pretenzijas Brandenburge. Popiežius buvo 1326 m. lenkų-lietuvių karo žygio į Brandenburgo valdas iniciatorius². Jau nuo 1326 m. Liudvikas IV suartėjo su Ordinui, o kiek vėliau, būdamas „pasaulio monarchu“, 1337 m. dviem aktais atidavė Ordinui kaip Vokietijos imperijos leną žemaičius, aukštaičius, rusus ir kt. bet kokios kalbos ir tikėjimo (ydiomatis seu statum fidei)³.

Liudviko IV vokiečių žemių vienijimo politikai priešinosi vokiečių kunigaikščiai ir 1346 m., popiežiaus pritariai, išrinko antikaralių Karolį IV Liuksemburgietį. Liudviko IV mirtis 1347 m. nutraukė šią dvi-kovą.

XIV a. antroje pusėje padėtis Rytų Europoje gerokai pasikeitė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė tapo stambiausia Rytų Europos valstybe. Šiaurėje ji pasiekė Pskovo ir Novgorodo valdas, rytuose priartėjo prie Smolensko ir apsupo jį iš šiaurės ir pietų, Dnepru jos sienos ėjo iki Pripetės žiočių ir Černigovo žemės, priartėjo prie Kijevo.

1362 m. Algirdas nugalėjo totorius prie Mėlynųjų Vandenių ir užėmė Dešiniakrantę Ukrainą su Kijevu ir Perejaslavu, taip pat Podolę. Jau 1358 m. jis iškėlė didžiulę visų rusų žemių nukariavimo programą. Iki šiol tai žinojome tik iš to paties su šiais įvykiais laikotarpio Hermano Vartbergės kronikos⁴. Neseniai lenkų istorikė J. Karvasinska paskelbė imperatoriaus Karolio IV 1358 m. gegužės 11 d. bulės tekstą, kuriame siūloma Lietuvos valdovams priimti krikščionybę⁵. Tuomet kronikinė žinia apie Algirdo atsakymą tapo patikimesnė. Lietuvos (tekste supainiota — Livonijos) kunigaikščiams buvo garantuojama laisvė, valdžia, garbė ir imperijos apsauga nuo visų priešų tuo atveju, jei priimtų krikščionybę (promittit libertatem, principatum, honorem et defensionem imperii adversus quaslibet hostes, si fidem christianam susceperint). Pažymėtina, kad Karolis IV 1358 m. visai neminėjo Liudviko IV bulės, kuria šis Lietuvą atidavė Ordinui. Matyt, platinti Rytuose katalikybę Vakaram jau tuomet mėgino pavesti ne Ordinui, o Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei.

Lietuvos valdovų atsakymas imperatoriui rodo jų planus buvus toli siekiančius: Ordinas turėjęs grąžinti lietuviams užgrobtas žemes prie Baltijos — nuo Priegliaus iki Dauguvos, pats persikelti į stepes ginti rusų žemių nuo totorių-mongolų puolimų, tačiau negalįs reikšti jokių teisių į šias žemes, nes jos turinčios priklausyti Lietuvai (omnia Russia ad Letwinos deberet simpliciter pertinere). Algirdo neigiamas atsakymas smarkiai sustiprino Ordino agresiją į Lietuvą. Šia proga reikia pažymėti, kad kiek vėliau, 1371 m., Algirdas laiške (graikų kalba) Kons-

² Zajączkowski S. Polska a Wittelsbachowie w pierwszej połowie XIV wieku. — Prace historyczne, Lwów, 1934, p. 51.

³ Codex diplomaticus Lithuaniae / ed. E. Raczyński. — Breslau, 1845, p. 42—45.

⁴ Scriptores rerum Prussicarum (toliau — SRP). — Leipzig, 1863, t. 2, p. 80.

⁵ Karwasinska J. Złote bulle Karola IV w sprawie chrztu Litwy. — In: Cultus et cognitio. Warszawa, 1976, p. 239.

tantinopolio patriarchui skundėsi Maskvos kunigaikščiu, kad šis savo karo veiksmais trukdąs jam kariauti su kryžiuočiais. Jis suminėjo net devynis Maskvos kunigaikščio žygius į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Prašė patriarchą skirti jam pavaldų metropolitą Kijevui, Smolenskui, Tverei, Žemutiniam Novgorodui, Mažajai Rusiai, Novosilui⁶. Tai tik patvirtina toli siekusių Algirdo Rytų politiką.

Algirdas norėjo, kad Maskva nevadovautų rusų žemėms, ir kėlė sau palankią Tverę. Jis rėmė Tverės kunigaikščio Michailo Aleksandrovičiaus kovą su Maskvos kunigaikščiu dėl teisės vienyti rusų žemes ir 1368, 1370, 1372 m. atliko tris didelius karo žygius prieš Maskvą, bet nepasiekė nei karinės, nei politinės persvaros. Dmitrijus Ivanovičius išplėtė karo kampaniją prieš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdas Okos aukštupyje.

Maskvos kunigaikštis ėmė vienyti šiaurės rytų Rusios žemes ir per palyginti trumpą laiką — XIV a. septintą ir aštuntą dešimtmečius — sugebėjo sustiprinti savo įtaką Vladimiro kunigaikštystėje (1362—1363 m.), Žemutiniame Novgorode (1364 m.), Starodube, Rostove, Jaroslavlyje, Beloozere, Kašine ir kitose žemėse. Iš esmės jis patraukė šiaurės rytų Rusią, ir jo įtakoje atsidūrė Okos aukštupio sritys, net Smolensko kunigaikštystė ir iš dalies — Riazanė. Į Maskvą linko Novgorodas ir Pskovas. Vienintelis Tverės kunigaikštis mėgino priešintis Maskvos rusų žemių vienijimo politikai. Per dvidešimt metų Maskvos kunigaikštis sugebėjo sudaryti rusų žemėse sau pavaldžią politinę ir karinę jėgą, kuri tapo grėsminga ir Aukso ordai, ir Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei. Tarybinis istorikas A. Gorskis aiškina, kodėl taip greit iškilo Maskvos kunigaikštis ir jo valiai pasidavė atskiri kunigaikščiai. Matyt, maskviškis sugebėjo labiau negu kiti patenkinti rusų žemių feodalų klasinius interesus, garantuoti plačias savo vasalų politines bei socialines teises.

Lietuvos valdovai ne kartą mėgino pasinaudoti Aukso ordos kovoje prieš augančią rusų valstybės galią. Jau 1348 m. Algirdas siuntė savo brolių Karijotą ir Ordą pas chaną Džanibeką prašyti karinės paramos. Tai sužinojęs Maskvos kunigaikštis Semionas pasiuntė į Ordą savo pasiuntinius, gudriai apskųdamas Algirdą, jog šis puldinėjęs Maskvos tėvoniją — chano ulusą. Chanas išdavė Maskvos kunigaikščiui Algirdo pasiuntinį, ir Algirdas turėjo atsisakyti ketinimo, naudodamasis totorių-mongolų parama, paimti savo valdžion Smolenską⁷.

Per karus su Maskvos kunigaikštyste, 1368—1372 m., Tverės kunigaikštis mėgino remtis vienu metu ir Aukso ordos, ir Lietuva. 1370 m. gavęs iš Ordos įsakymą valdyti rusų žemes, Michailas Aleksandrovičius kreipėsi į Lietuvą, kad ši jo pretenzijas paremtų karo jėga⁸. Mamajus, savo ruožtu pasinaudojęs Tverės (o kartu ir Lietuvos) nesutarimais su Maskva, atkūrė įsakymų sistemą, t. y. vasalinę rusų žemių priklausomybę.

⁶ Русская историческая библиотека.—СПб., 1908, т. 6, № 24, с. 135—140.

⁷ Троицкая летопись / Реконструкция М. Д. Приселкова.—М.—Л., 1950, с. 369—370.

⁸ Ten pat, p. 390; Полное собрание русских летописей (toliau — ПСРА).—СПб., 1908, т. 2, с. 14.

1375 m. šiaurės rytų rusų kunigaikščių pajėgos, vadovaujamos Dmitrijaus Ivanovičiaus, puolė Tverę už tai, kad ji derėjosi su Orda ir Lietuva, ir ją paklupdė. Nei Orda, nei Lietuva Tverei tuo metu nepadėjo. Bet dar tais pačiais metais Algirdas puolė Smolenską už tai, kad jo valdovas dalyvavo žygyje prieš Tverę (почто естя ходили воевати князя Михаила Александровича), o Orda — Novosilių ir Žemutinį Novgorodą ta pačia dingstimi (почто естя воевали Тверь)⁹. Jų veiksmi, matyt, buvo suderinti.

Taigi jau Algirdas pajuto, kad rusų žemių grobimo politikai pavojų kelia Maskvos didžioji kunigaikštystė, ir, totorių remiamas, mėgino prislopinti naujai išaugusį politinį centrą. Šią politiką tęsė jo sūnus Jogaila. Iš Rusios pusės kilusi grėsmė vertė Lietuvos valdovus suartėti su Orda.

Kunigaikščių kova prieš Jogailos valdžią

Algirdo laikais išaugusi Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė iš vidaus buvo silpna, ir po jo mirties kilo pavojus, jog valstybė gali suskilti į atskirų kunigaikščių valdomas sritis, rusų žemės gali atsiskirti nuo Lietuvos ir patekti vis stiprėjančios Maskvos kunigaikštystės ar Lenkijos įtakon. Liubarto ir Karijotaičių valdomos Volynė ir Podolė tik nominaliai priklausė Lietuvai. Smolensko kunigaikštystė, kurią Algirdas apsupo savo valdomis, linko į Maskvą. Netikra padėtis buvo ir Novgorodo žemėje.

Dar didesnė grėsmė Lietuvos rytinėms valdoms kilo, kai Algirdo (pirmosios žmonos, Vitebsko kunigaikštystės Marijos) vyriausias sūnus Andrius, 1377—1378 m. valdęs Polocką, žiemą išbėgo į Maskvą ir Maskvos kunigaikštis jį priėmė¹⁰. Andrius buvo suartėjęs su Livonijos ordinu ir, jo padedamas, ištvirtino Pskove. Nauja sąjunga su Maskvos kunigaikščiu, matyt, įpareigojo Andrių dalyvauti karo žygyje į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Žygis buvo surengtas į Starodubą ir Trubčevską, kuriuos valdė kitas Algirdaitis — Dmitrijus. Pastarasis, nė kiek nesipriešinęs (не стал в бой), perėjo tarnauti Maskvos kunigaikščiui. Prieš tai Andrius dalyvavo Dmitrijaus Ivanovičiaus žygyje prieš totorius prie Vožos upės ir vadovavo vienam Maskvos kariuomenės sparnui (с едину страну)¹¹.

Andrius, matyt, tikėjosi iš Maskvos kunigaikščio paramos prieš Jogailą. Jis ir vėliau, mėgindamas ieškoti sąjungininkų, kelerius metus išbuvo Pskove, Smolenske, Riazanėje.

Tokiomis aplinkybėmis Jogaila veikė dviem kryptimis — sąjunga su Ordinu ir Orda. 1380 m. jis sudarė su Livonijos ordinu dvi sutartis. Viena jų lietė Polocką, kurią jis atidavė valdyti savo broliui Skirgailai¹². Lietuvos metraštininkas rašo, kad polockiečiai Skirgailos nepri-

⁹ ПСРА, т. 2, с. 24.

¹⁰ Ten pat, p. 45.

¹¹ Ten pat, p. 42.

¹² Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae / ed. M. Döggel. — Vilnae, 1759, t. 5, p. 80—81.

émė. Vygando Marburgiečio teigimu, jie nenorėję kunigaikščio pagonio. Jogaila pasiuntęs broliui pagalbą, be to, pastarasis dar ieškojęs Livonijos paramos. Polockiečiai savo ruožtu kreipėsi į Novgorodą. Livonijos kariuomenė puolė Polocką net keturiolika savaičių, bet jo nepaėmė.

Kai Jogaila išvyko į Lenkiją, Andriui nieko kita neliko, kaip grįžus į Polocką, kartu su Polocku pasiskelbti Livonijos lenininku¹³. Taip jis mėgino bent Polocką atplėsti nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. Dargi per unijos su Lenkija iškilmes Andrius vedė Livonijos kariuomenę ir tris savaites niokojo kraštą iki Ašmenos¹⁴. Vėliau jis susitaikė su Vytautu ir 1399 m. žuvo jo žygyje prie Vorkslės.

Smolensko kunigaikštis Sviatoslavas Ivanovičius, naudodamasis 1387 m. įvykiais, puolė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje esantį Mstislavljį, bet Lietuvos kunigaikščiai jį sumušė ir nužudė; sūnų Jurijų pasodino Smolenske, o jo brolių Glebą išsivedė į Lietuvą¹⁵. Tai reiškė, jog Smolenskas bus prijungtas prie Lietuvos; tai ir įvyko 1396 metais¹⁶.

1380 m. gegužės 31 d. Jogaila Dovydiškių miškuose pasirašė slaptą sutartį su kryžiuočiais, atsisakydamas kovoti dėl žemaičių¹⁷. Dar 1379 m. vasarą, kai Jogailos brolis Skirgaila buvo nuvykęs pas kryžiuočius, Ordino atstovai slapta derėjosi su Jogaila¹⁸. Žinome, kad Kęstutis nepritarė tokiems Jogailos veiksmams. Viename Jogailos motinos Julijonos laišku Kęstutis pavadintas „pasiutusiu šunimi“, nes noris atimti iš Jogailos valdžią¹⁹.

Dėl Jogailos sutarties su Mamajumi

Antra Jogailos veiklos kryptis — santykiai su Orda. Dėl šaltinių fragmentiškumo negalima tiksliai nustatyti Jogailos veiksmų Rytuose. Dokumentuose nėra tiesioginės užuominos apie Lietuvos sąjungą ar sutartį su Orda. Greičiausiai tai buvo paprastas susitarimas dėl bendrų veiksmų prieš Maskvos kunigaikštį Dmitrijų Ivanovičių. Kurie šaltiniai kalba apie šį susitarimą?

Kulikovo mūšio aprašymas yra išlikęs beveik kiekviename XV—XVI a. Maskvos metraščių sąvade. Tačiau anksčiausias pasakojimas užrašytas Tverės metraštyje²⁰. Šis tekstas sutampa su Simeono metraščio tekstu²¹ ir 1408 m. Maskvos metraščių sąvadu, kurį pagal Simeono, Nikono metraščius, taip pat N. Tatiščevo išrašus 1950 m. atkūrė M. Priselkovas²². Vienintelis šio metraščių sąvado nuorašas 1812 m. sudegė.

¹³ Codex diplomaticus Prussicus / ed. J. Voigt.— Königsberg, 1853, t. 4, p. 39—40.

¹⁴ Johan Posilge. Chronik des Landes Preussen (1360—1409).— In: SRP, t. 3, p. 114—115.

¹⁵ ПСРЛ, т. 2, с. 92.

¹⁶ Ten pat, p. 161.

¹⁷ Codex diplomaticus Lithuaniae, p. 55—56.

¹⁸ SRP, t. 2, p. 605.

¹⁹ Codex diplomaticus Prussicus, t. 4, p. 24.

²⁰ ПСРЛ.— М., 1965, т. 15, вып. I, с. 139.

²¹ ПСРЛ.— СПб., 1913, т. 18, с. 129—131.

²² Троицкая летопись, с. 419—421.

Kiek daugiau informacijos duoda Maskvos 1423 m. metraščių sąvadas, išlikęs 1448—1453 m. Novgorodo IV metraštyje²³. Kiti šaltiniai — ištisinis Safonijaus Riazancevo XIV a. pabaigos poetinis kūrinys („Zadonščina“) ir po šimto metų nuo įvykio sukurtas „Pasakojimas apie mūšį su Mamajumi“ — atkuria daug platesnį įvykių vaizdą. Bet jų istorinė vertė yra menkesnė už metraščių užrašą.

Pirminis minėtų metraščių variantas, išlikęs Tverės ir Maskvos 1408 m. metraščių sąvade, teigia, kad Mamajus stovėjo kažkur už Dono ir laukė Jogailos su Lietuvos kariuomene (стояща и ждуща к себе Ягайла на помощь, рати литовскы)²⁴. Tai vienintelė žinia apie Jogailą. Beje, apie Jogailos ir Mamajaus sandėrį liudija ir 1380 m. rugsėjo 21 d. Epifanijaus užrašas²⁵.

1408 m. metraščių pasakojimas teigia, jog Dmitrijų Ivanovičių, su savo kariuomene persikėlusį per Oką (rugpjūčio pabaigoje), pasiekė žinia, kad Mamajus laukias Jogailos. Dmitrijus Ivanovičius tuomet žygiavo Dono link, persikėlė per jį ir rugsėjo 8 d., šeštadienį, iki pietų sutriuškino Mamajaus kariuomenę.

1423 m. Maskvos metraščių sąvade apie Jogailos sandėrį su Mamajumi kiek plačiau papasakota. Ten pasakyta, jog Mamajus, Jogaila ir Riazanės kunigaikštis Olegas buvo susitarę susitikti prie Okos Semiono dieną, t. y. rugsėjo 1-ąją (стати им оу реке оу Оке на Семень день)²⁶. Susitarimo iniciatoriumi 1423 m. metraščių sąvade laikomas Olegas, kuris siuntęs Mamajui ir Jogailai pasiuntinį bajorą Epifaną Korejevą ir liepęs jiems atvykti į sutartą vietą tuo pačiu metu (веля им быти на той же срок)²⁷. Olegas apie susitarimą bus pranešęs ir Dmitrijui Ivanovičiui: „tegu tau bus žinoma, jog ir Jogaila eina su visa jėga prieš tave“ (и то ти боуди сведомо и литовский идёт на тебя Ягайло с всею силою своею). Šiame metraščių sąvade kalbama, kad Mamajus jau rugpjūčio pabaigoje stovėjęs už Dono tris savaites ir, matyt, laukęs Jogailos pasiuntinio (ждуща к собе на помощь Ягайла с Литвою, да егда сберутся вкупе и хотят победу сотворити с единого).

Visi vėlesni rusų, taip pat Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės metraščiai (Smolensko redakcija) tvirtina buvus Mamajaus ir Jogailos susitarimą²⁸.

Sunku patikėti, kad Jogaila, Algirdo politikos Rytuose tęsėjas, „neplanavo susijungti su Mamajaus kariuomene, nors literatūrinuose šaltiniuose apie tai užsimenama“²⁹. Jogaila, esą, žygiavęs tik „stabilizuoti padėtį rytinėje LDK dalyje“. Betgi ne literatūriniai šaltiniai („Zadonščina“ ar „Skazanje“), o ano meto metraščiai gana įsakmiai kalba apie Mamajaus ir Jogailos sandėrį.

²³ ПСРА, т. 4, с. 75—83.

²⁴ ПСРА, т. 15, вып. I, с. 139; Троицкая летопись, с. 419.

²⁵ Срезневский И. И. Древние памятники русского письма и языка.— СПб., 1882, с. 421.

²⁶ ПСРА, т. 4, с. 312.

²⁷ Ten pat.

²⁸ ПСРА, т. 11 (Nikono metraštis); — М., 1975, т. 32, с. 51, 60; — М., 1980, т. 35, с. 29.

²⁹ Batūra R. Lituainistinės Kulikovo mūšio problemos.— Mokslas ir gyvenimas, 1980, Nr. 10, p. 28.

Visai neseniai buvo paskelbta ir kita hipotezė, esą, jie turėję susitikti ne rugsėjo 1 d., o 24-ąją ir tik Dmitrijus Ivanovičius neleidęs Mamajui ir Jogailai savo jėgų suvienyti, priversdamas Mamajų anksčiau pradėti mūšį³⁰. XV a. pabaigos „Pasakojime“ („Skazanje“) rašoma, kad Mamajus laukęs rudens (не спешить бо царь того ради итти — осени ожидается). Rudens pradžia pagal senąją rusų kalendorių buvusi rugsėjo 24 diena. Bet vien iš šio pasakymo kurti panašią versiją yra rizikinga. Metraščiai gana tiksliai nusako sutartą Mamajaus ir Jogailos susitikimo laiką — Semiono dieną, t. y. rugsėjo 1-ąją.

Kulikovo mūšio 600 m. sukakties proga buvo paskelbta dar viena hipotezė, kurios autorius — maskviškis istorikas B. Floria³¹. Jo nuomone, Jogailos nedalyvavimas mūšyje buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės silpnėjimo, pasireiškusio XIV a. aštuntame dešimtmetyje, požymis. Silpnumas sąlygojo ir pasyvumą. Jei Jogaila ir buvo susitaręs su Mamajumi veikti išvien, tai šio susitarimo nė nemanęs vykdyti. Jo žygis buvęs tik manevras, siekias suvesti į mūšio lauką Rusios ir Ordos jėgas, norint susilpninti savo politinius konkurentus. Jogaila supratęs, kad jo kariuomenė, sudaryta iš ukrainiečių ir baltarusių, mūšyje su Dmitrijaus Ivanovičiaus kariuomene yra visai nepatikima. Lietuviai, Kęstučio ir Vytauto vadovaujami, šiame žygyje nedalyvavę. Dėl to Jogaila, pasinaudojęs situacija, pasitenkinęs vien žygiu į Okos aukštupį ir ten mėginęs atkurti prarastą įtaką. Platesnių užmojų jis neturėjęs, nes to neleido silpnėjanti tarptautinė Lietuvos padėtis (pablogėję santykiai su Ordinų, Lenkija, Rusia ir krašte prasidėjusi vidaus kova).

Ir vis dėlto šioje įvykių grandinėje lieka neaišku, kodėl Jogaila nedalyvavo Kulikovo mūšyje ir ko jis siekė žygiuodamas į Rytus. Vėlesnių metraščių tvirtinimu, Jogaila atvykęs pavėlavęs rugsėjo 8 d. ir jam pritrūkę vienos dienos ar dar mažiau kaip dienos laiko (не поспеша на срок за малым за едино днище или менши). Istorinėje literatūroje (S. Smolka) jau buvo bandyta aiškinti, kodėl Jogaila pavėlavo. Turėdamas galvoje savo kariuomenės sudėtį, matyt, nenorėjęs stoti į atvirą mūšį su Dmitrijaus Ivanovičiaus kariuomene ir tyčia vėlavęs. Tai lyg tvirtina ir metraštininkas (начя ожидати, что сотворится Мамаю с Московским)³². Vokiečių kronikininkas Jonas iš Posilgės rašo, kad rusų mūšyje su totoriais žuvo apie 40 tūkst. žmonių ir kad rusai nugalėjo. Besitraukiančius iš mūšio lietuviai juos užpuolė, sumušė ir atėmė didelį grobį, kurį pastarieji buvo paėmę iš totorių (und slugen der Rusen gar vil czu tode und nomen yn groszen roub, den sie von den tattern hatten genomen)³³. Šio fakto nemini nei kiti vokiečių kronikininkai (pvz., Vygandas Marburgietis), nei rusų metraščiai. Jogaila galėjo užpulti kokį atsilikusį ariergardinį rusų dalinį, bet ne visą Dmitrijaus Ivanovičiaus kariuomenę.

³⁰ Кучкин В. А. Победа на Куликовом поле.— Вопросы истории, 1980, № 8, с. 9.

³¹ Флоря Б. Н. Литва и Русь перед битвой на Куликовом поле.— В кн.: Куликовская битва. М., 1980, с. 171—172.

³² ПСРА, т. 2, с. 55.

³³ SRP.— Leipzig, 1866, т. 3, р. 114—115.

Mamajui laimėjus, Jogaila, matyt, tikėjosi užgrobti rusų žemių. Nėra abejonės, kad jis buvo Mamajaus sąjungininkas. Tačiau ar Jogaila iš tikrųjų žygiavo padėti Mamajui ir pavėlavo, ar tyčia vėlavo ir laukė mūšio baigties, neaišku. Vėlyvame Nikono metraštyje (galimas daiktas, jame buvo ir ankstesnių žinių) minima, jog Olegas Riazanietis su Jogaila norėję pasidalyti Maskvos kunigaikščio valdas (ово к Вильне, ово к Рязани) vienas sėsti Maskvoje, kitas — Vladimire, o Mamajus, esą, būtų išdavęs jiems abiem po jarlyką³⁴.

Mamajaus nugalėtojas chanas Tochtamyšas, 1392 m. Timūro išvytas iš Ordos, pasiuntė į Krokuvą Jogailai laišką-jarlyką, kviečiantį jį jungtis kovai su Timūru³⁵. Bet Jogaila, būdamas Lenkijoje, nesiryžo padėti Tochtamyšui. Tuo tarpu Vytautas, 1392 m. grįžęs į Lietuvą, parėmė Tochtamyšą. Matyt, šis jo žingsnis buvo žengtas su Jogailos žinia. Tochtamyšas priminė Jogailai, kad tarp jų pirmtakų buvusi taika ir jis norįs ir toliau draugauti. Tochtamyšas suviliojo Vytautą pasiūlymu pasidalyti rusų žemes. Šis pažadėjo paremti Tochtamyšą Ordoje, Kafoje, Azove, Kryme, Astrachanėje, Kazanėje ir visame Juodosios jūros pakrastyje, o Tochtamyšas — Vytauto pretenzijas į Novgorodą, Pskovą, Smolenską, Kijevą, Vladimirą, Podolę ir Okos aukštupio miestus — Starodubą, Brianską, Liubutską, Tulą, Kozelską ir kt. Šias dalybas žinome ne vien iš metraščio³⁶, bet ir iš A. Prochaskos išaiškintos Vytauto ir Tochtamyšo³⁷ sutarties. Įtakos sferomis Novgorode ir Pskove 1398 m. Vytautas dalijosi ir su Ordinu³⁸. Taigi Jogailos žygis į Rytus turėjo didesnių tikslų, negu gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio.

Lietuvos didžiųjų kunigaikščių agresija ir politiniai planai rusų žemėse, matyt, siekė toliau, nei iš tikrųjų buvo galima tikėtis. Bet Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė jau nesiplėtė toliau į Novgorodo ir Pskovo, Možaisko ir Okos aukštupio žemes. Ir ne Lietuvos kunigaikščiai nutraukė agresiją ir atsisakė minėtų žemių. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pastangas užimti visas rusų žemes sustabdė besikurianti rusų valstybė.

Jau Kulikovo mūšis buvo vieningas ir stiprus rusų žemių atkirtis totorių-mongolų agresijai. Jis iškėlė Maskvos kunigaikščio Dmitrijaus Ivanovičiaus autoritetą ir įtvirtino Maskvos politinį centrą rusų žemėse kovai su feodaliniu susiskaldymu. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvusios rusų žemės norėjo vienytis su tomis, kurioms vadovavo Maskva, tapusi rusų nacionaliniu ir religiniu centru. Jogaila patyrė didelį politinį pralaimėjimą. Jis neįvertino Maskvos — rusų žemes vieningo centro — reikšmės. Ne Jogaila šiame savo žygyje sugebėjo atstatyti Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdžią Černigovo žemėje ir neleisti skilti valstybei, o rusų pergalė Kulikovo lauke įtvirtino Algirdo

³⁴ ПСРА, т. 2, с. 47.

³⁵ Ярлык хана Золотой орды Тохтамышша к польскому королю Ягайле 1392—1393 гг. / изд. М. А. Оболенский.— Казань, 1912.

³⁶ ПСРА, т. 2, с. 172.

³⁷ Prochaska A. Układ Witolda z Tochtamiszem 1397 r.—Przegląd Historyczny, 1912, t. 15, p. 239—270.

³⁸ Codex epistolaris Vitoldi, magni ducis Lithuaniae, 1376—1430/ ed. A. Prochaska.—Cracoviae, 1882, Nr. 179, p. 51—54.

1362 m. pergalę prie Mėlynujų Vandenių ir jos galutinį rezultatą — Dešiniakrantės Ukrainos prijungimą³⁹.

Po Kulikovo mūšio

Lietuva nepajėgė vienu metu kovoti su kryžiuočiais ir toliau plėsti savo agresiją rusų žemėse ir kovoti dėl jų su iškilusia rusų valstybe. Brendo politinė krizė. Nuo Jogailos tarnų rankos Krėvos pilyje žuvo Kęstutis. Šią tragediją žinome iš Vytauto skundo⁴⁰, Vygando Marburgiečio kronikos⁴¹, Torūnės analų⁴² ir rusų bei Lietuvos metraščių⁴³. Pabėgęs pas kryžiuočius Vytautas Karaliaučiuje 1384 m. sausio 30 d. turėjo užleisti Ordinui žemaičius iki Nevėžio ir Nemuno (iki Rumsiškių). Be to, pažadėjo, jog, kai Ordino padedamas atsiimsias savo tėviškę (Trakus ir Gardiną), valdysias ją kaip leną. Ordino magistras Konradas Ciolneris 1384 m. birželio 14 d. patvirtino Vytauto vasalinę padėtį ir pripažino ją Vytauto brolio Žygimanto ir jo palikuonių linijai. Išmirus vyriškai Vytauto giminei, visas jo lenas turėjo atitekti Ordinui⁴⁴. Didelis Vytauto epochos žinovas A. Prochaska laikė tuos dokumentus autentiškais⁴⁵. Vytauto 1384 m. sausio 30 d. akto autentiškumą pripažino J. Foigtas⁴⁶, L. Koliankovskis⁴⁷, M. Gumovskis⁴⁸. Tik I. Danilovičius⁴⁹, o vėliau ir F. Konečnis⁵⁰ pareiškė, kad ši dokumentą Ordino vadovybė 1393 m. sufalsifikavo. Šiaip ar taip, bet prieš tai — 1382 m. spalio 31 d. — Dubysos sutartimi Jogaila su broliais ir motina Julijona atidavė Ordinui Žemaitiją iki Dubysos, pažadėjo jam pagalbą ir per ketverius metus iš jo valdovų rankų priimti katalikų tikėjimą ir jį paskelbti visame krašte⁵¹. Žinoma, Jogailos politiką po Kulikovo mūšio reikia dar komentuoti plačiau, nes ji lėmė Lietuvos likimą keletui šimtmečių. Negalime jos paaiškinti vien savanaudiškais Jogailos ar jo motinos tikslais, kaip kad negalime įvykusios tragedijos (Kęstučio žuvimo) paaiškinti tik Ordino intrigomis. Ordino vadovybė per Osterodės komturą, esą, tyčia pranešė Kęstučiui apie Jogailos slaptą sutartį (Dovydiškių) su Ordinui ir pasiekė savo tikslą. Sužinojęs apie sutartį su Ordinui, Kęstutis nušalino iš valdžios Jogailą ir pats žuvo nuo jo kerštingos rankos⁵². S. Smolka šio konflikto priežastimi laikė Jo-

³⁹ Хорошкевич А. Л. Політичні наслідки Куликовської битви.— Український історичний журнал, 1980, № 9, с. 53.

⁴⁰ SRP, t. 2, p. 712—714 (vertimas: Archivum Philologicum, 1939, t. 8, p. 204—209).

⁴¹ SRP, t. 2, p. 614, 620.

⁴² SRP, t. 3, p. 122.

⁴³ Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / изд. А. Н. Насонов.— М.—Л., 1950, с. 378.

⁴⁴ Codex epistolaris Vitoldi, Nr. 13, 14.

⁴⁵ Prochaska A. Dzieje Witolda, Wielkiego księcia Litwy.— Wilno, 1914, p. 46.

⁴⁶ Voigt J. Geschichte Preussens.— Königsberg, 1832, t. 5, p. 426.

⁴⁷ Kolankowski L. Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów.— Warszawa, 1930, t. 1, p. 27.

⁴⁸ Gumowski M. Pieczęcie książąt litewskich.— Ateneum Wileńskie, 1930, p. 718.

⁴⁹ Skarbiec diplomatów/ ed. I. Daniłowicz.— Wilno, 1860, t. 1, Nr. 492, 493.

⁵⁰ Ateneum Wileńskie, 1930, p. 498.

⁵¹ Codex diplomaticus Lithuaniae, p. 57.

⁵² Jonynas I. Jogaila.— Židinys, 1934, Nr. 10, p. 264—265.

gailos motinos Julijonos norą įvesti Lietuvoje pravoslavų tikėjimą⁵³. A. Prochaska tvirtino priešingai — Jogaila siekęs priimti katalikų tikėjimą ir turėjęs pašalinti užsispyrusį pagonį Kęstutį⁵⁴.

Šį klausimą reikėtų spręsti ne vien Jogailos žygio į Kulikovo laukus ar jo neapykantos Kęstučiui prasme. Vyko žemių pajungimas centro valdžiai. Lietuva nebuvo išimtis. Šis procesas buvo analogiškas rusų valstybės centralizavimui. Jogaila siekė vienvaldystės. Taigi pirmiausia reikėjo panaikinti Trakų kunigaikštystę, Kęstučio ir jo vaikų valdomą sritį, ir padaryti ją priklausomą kunigaikščio valdžiai. Jogaila nepripažino ne tik Kęstučio, bet ir Vytauto teisių į Trakus ir, grįžus Vytautui iš Ordino, Trakų jam neatidavė. Valstybės centralizavimo politiką kiek vėliau (nuo 1392 m.) vykdė ir Vytautas. Jis naikino dalines kunigaikštystes ir skyrė jose savo vietininkus.

M. Liubavskis Vytauto politiką rusų žemėse vertino kaip siekimą suvienyti valstybę ir pašalinti sričių kunigaikščius⁵⁵. Sunku sutikti su šiuolaikiniais lenkų istorikais, aiškinančiais, jog XIV a. Lietuva dar buvusi ankstyvojo feodalizmo valstybė (kai Lenkijoje analogiška padėtis datuojama X—XIII a.), patrimonialinė monarchija be vasalitetu, su valdančiosios dinastijos paveldima, bet dar nedaloma nuosavybe. Todėl Jogaila ir galėjęs 1386 m. savo patrimoniją prijungti prie Lenkijos — jau luominės monarchijos — ir garantuoti lenkų ponų inkorporacinius siekimus⁵⁶.

Lietuvos feodalizavimas negalėjo būti labai atsilikęs. Archeologų duomenimis, materialinė krašto kultūra liudija, kad jos raida analogiška kaimynų kultūros raidai⁵⁷. Ir lietuvių socialiniai santykiai bei politinė struktūra, matyt, taip pat buvo panašūs į kaimynų.

Pagaliau reikia išaiškinti Jogailos veiksmus iki Krėvos pilyje jo duotų pažadų Vengrijos ir Lenkijos karalienei Elžbietai⁵⁸.

Tikėdamasis užvaldyti nepaprastai svarbią Žemaitiją, Ordino magistras vienu metu rėmė ir Vytautą, ir Jogailą. Jis pasiūlė 1383 m. birželio 19 d. susitikti su Jogaila ir ratifikuoti Dubysos sutartį. Susitikimas turėjęs įvykti Skirsnemunėje, ir Jogaila su broliais privalėjęs priimti krikščionybę. Čia jie nesusitiko, nors Ordino atstovai ir Jogaila buvo atvykę į Skirsnemunę — kryžiuočiai laivais sekluma negalėję priplaukti prie Nemuno kranto, o Jogaila su broliais neparorėję sekluma prijoti prie laivų. Įvyko lemtingas išsiskyrimas, ir Lietuvos valdovai, o paskui ir liaudis nepriėmė jiems Ordino brukamos krikščionybės. Torūnės analai kaltino už tai Jogailos motiną Julijoną, kuri anksčiau, esą, dėjosi krikščionių drauge⁵⁹.

⁵³ Smołka S. Kiejstut i Jagiello.—Lwów, 1889, p. 107—108.

⁵⁴ Prochaska A. Upadek Kiejstuta.—Kwartalnik Historyczny, 1909, p. 494—495.

⁵⁵ Любавский М. Литовско-русский сейм.—М., 1900, с. 43—44.

⁵⁶ Bardach J., Lesnodorski B., Pietrzak M. Historia państwa i prawa polskiego.—Warszawa, 1976, p. 128—129; Bardach J. Studja z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVII w.—Warszawa, 1970, p. 30—31.

⁵⁷ Kulikauskienė R. Lietuviai IX—XII amžiais.—V., 1970; Lietuvių materialinė kultūra IX—XIII amžiuje.—V., 1978, 1 (2 d.—1981 m.).

⁵⁸ Akta unji Polski z Litwą 1385—1791/wyd. St. Kutrzeba i W. Semkowicz.—Kraków, 1932, Nr. 1, p. 1—2.

⁵⁹ SRP, t. 3, p. 126.

1383 m. liepos 30 d. magistras, apkaltinęs Jogailą pažeidus Dubysos sutartį, paskelbė jam karą⁶⁰. Tų pačių metų rudenį kryžiuočiai kartu su Vytautu užėmė Trakus ir puolė Vilnių⁶¹. Įvykiams Vakaruose paskaitus Jogailos nenaudai, jis vėl ėmė žvalgytis į Rytus. Tik šį kartą ruošėsi ne karą žygiui, o deryboms su Dmitrijumi Ivanovičiumi. Neseniai L. Čerepnino rastas dokumentas (1626 m. senesnių dokumentų aprašas) mini buvus Dmitrijaus Ivanovičiaus, Vladimiro Andrejevičiaus ir Jogailos bei jo brolių Skirgailos ir Kaributo sutartį. Buvo numatytos Jogailos vedybos su Dmitrijaus dukterimi. Ta proga Dmitrijus ir Jogailos motina Julijona surašė specialų susitarimą dėl Jogailos vedybų ir Jogailos pažado „būti jų valioje (pabraukta mano.—M. J.), priimti pravoslavų tikėjimą ir savo krikščionybę paskelbti visiems žmonėms“ (быти въ их воле и крестится в православную веру и крестянство свое объявити во все люди)⁶². Šiuos planus, L. Čerepnino nuomone, kūrė pravoslavai, susibūrę Algirdo našlės Julijonos Aleksandrovnos iniciatyva. Julijona vėliau nesusitaikė su sūnumi Jogaila ir, jam tapus Lenkijos karaliumi, 1392 m. mirė pravoslavų vienuolyne⁶³.

L. Čerepnino manymu, Lietuvos ir Rusios politinės unijos planai brenė XIV a. devinto dešimtmečio viduryje. Šis Lietuvos ir Rusios suartėjimas, jo nuomone, negalėjęs įvykti anksčiau negu 1382 m., t. y. prieš tai, kai Tochtamyšas nusiaubė Maskvą. Dokumentas turėjęs būti datuotas 1384 metais. Lietuvos įvykių požiūriu, kaip jau pastebėjome, Jogailos suartėjimui su Dmitrijumi tinkamiausi buvo 1383 metai, kai jis, motinos skatinamas, atsisakė ratifikuoti Dubysos sutartį (1383 m. birželio 19 d.), ir vėliausiai — 1384 m., kai prasidėjo, Jogailai žinant, derybos su Lenkija dėl politinės unijos ir Lietuvos krikšto.

Kodėl Jogaila ir jo dvaras pasuko trečiosios jėgos — Lenkijos — linkme, jau buvo minėta keletas priežasčių. Unijos su Rusia metu Lietuva galėjo netekti rusų žemių, o lietuvių žemės, priėmusios pravoslavų tikėjimą, negalėjo būti saugios nuo tolesnių kryžiuočių puolimų⁶⁴. Jogaila žengė lemtingą žingsnį Lenkijos naudai. Jis davė lenkų ponams reikšmingą pažadą — „savo Lietuvos ir Rusios žemes amžinai prijungti prie Lenkijos karalystės“ (terras suas Lithuaniae et Rusiae coronae regni Poloniae perpetuo applicare). Žinoma, iš karto negalima buvo panaikinti tokios didelės ir galingos valstybės. Bet tuo raštu pradėta griauti Lietuvos feodalinį valstybingumą. Reikėjo kelių šimtmečių, kad lenkų ponai, remdamiesi Jogailos raštu, įvykdytų savo inkorporacinius siekimus.

XIV a. pabaigoje Lietuva priėmė krikščionybę smarkiai pavėluotai. Jau buvo praėję laikai, kai apsikrikštijantis kraštas tiesiogiai pakluso Romos ar Konstantinopolio valiai. XIV a. pabaigoje, intensyviai vyks-

⁶⁰ Codex diplomaticus Lithuaniae, p. 62—63, 64—68.

⁶¹ SRP, t. 2, p. 622; t. 3, p. 126—127.

⁶² Черепнин Л. В. Русские феодальные архивы XIV—XV веков.—М.—Л., 1948, ч. I, с. 50—51.

⁶³ ПСРА.—СПб., 1859, т. 8, с. 62.

⁶⁴ Ochmański J. Historia Litwy.—Warszawa, 1967, p. 61.

tant žemių feodalizacijai, kartu su krikščionyste sekė ir vasalinė pakrikštytų žemių priklausomybė nuo tiesioginio krikštytojo. Iki 1385 m. dar nebuvo aišku, kuria linkme toliau eis Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, o tais metais įvyko lemiamas posūkis, garantavęs būsimą pergale prieš kryžiuočius Žalgirio laukuose, bet jau tuomet slėpęs Lietuvos valdovų antirusišką ir antipravoslavišką politiką. Tokia Rytų politika negalėjo būti sėkminga ir paspartino Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žlugimą.

Išvados

1. Jogailos 1380 m. susitarimas su Mamajumi nebuvo kažkokia išimtis lietuvių ir totorių-mongolų santykiuose. Tai Lietuvos valdovų (dar Algirdo 1358 m. išdėstytos rusų žemių nukariavimo) politikos vaisius. Algirdas buvo mėginęs derėtis dėl bendrų veiksmų su totoriais 1348 ir, matyt, 1375 m., o Vytautas 1392 m. susitaręs su Tochtamyšu dėl įtakos sferų rusų žemėms pasidalijimo.

2. Jogaila buvo susitaręs su Mamajumi dėl bendrų karo veiksmų prieš Maskvos kunigaikštį Dmitrijų Ivanovičių ir vedė savo kariuomenę, tikėdamasis 1380 m. rugsėjo 1 d. susijungti su Mamajumi kažkur prie Dono. Tačiau sutartu laiku neatvyko — pavėlavo mažiausiai dešimt dienų ir nedalyvavo mūšyje. Jogailos ir Mamajaus sandėrį nurodo visi rusų metraščiai, išsaugoję ankstyviausią Kulikovo mūšio aprašymą (Tverės, 1409 ir 1423 m. Maskvos metraščių sąvada), taip pat visi vėlesni rusų ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės metraščiai. Jogaila nestojo į mūšį ir greičiausiai pavėlavo tyčia, tikėdamasis, jei Mamajus laimėtų, gauti jarlyką šiaurės rytų rusų žemėms valdyti.

3. Kulikovo lauke pirmą kartą įveikta totorių-mongolų galybė ir pradėta vaduoti rusų žemes, nutrauktas chanų vasalitetas. Kulikovo mūšis iškėlė Dmitrijaus Ivanovičiaus autoritetą ir įtvirtino Maskvą kaip rusų žemių vienijimo centrą.

4. Dėl Jogailos Rytų politikos žuvo Trakų kunigaikštis Kęstutis. Straipsnio autoriaus nuomone, šios tragedijos vien Jogailos ar jo motinos Julijonos, taip pat Ordino pinklėmis aiškinti negalima. Trakų kunigaikštystės panaikinimas buvo objektyvus lietuvių žemių vienijimo ir vieno valstybės centro pripažinimo politikos rezultatas.

Jogaila 1382.XI.1, paskui Vytautas 1384.I.30 ir 1398.X.12 buvo priversti užrašyti Ordinui Žemaitiją, o Vytautas turėjo net pažadėti būti ir savo tėviškės lenininku. Tai ne vien asmeninės tragedijos, — su jomis susijusi politinė vidaus krizė, iš kurios reikėjo rasti išeitį.

5. Jogailai istorinį uždavinį teko spręsti per palyginti trumpą laiką (1380—1385 m.). Jis ieškojo tinkamesnio Lietuvai partnerio: iš pradžių (1382—1383 m.) vedė derybas su Ordino magistru, vėliau (1384 m.) — su Maskvos kunigaikščiu ir pagaliau (1384 m.) — su Lenkijos atstovais.

КУЛИКОВСКАЯ БИТВА И ВЕЛИКОЕ КНЯЖЕСТВО ЛИТОВСКОЕ

М. Ю ч а с

Резюме

Автор статьи рассматривает вопрос о походе Ягайлы — союзника Мамаю как продолжение политики Ольгерда, целью которой было подчинение Литве всех русских земель. Это положение было высказано Ольгердом в 1358 г. в ответе императору Карлу IV, предложившему принять христианство в Литве по западному образцу. Ольгерд, и на деле постоянно осуществляя захватническую политику в русских землях, по мере роста Московского государства старался использовать в своих целях Тверь, а начиная с 1349 г. — и Золотую Орду. До и после Куликовской битвы Литва неоднократно пыталась поделить с Ордой сферы своего влияния в русских землях за счет Московского государства. Поэтому, говоря о действиях Ягайлы в 1380 г., необходимо иметь в виду широкую захватническую политику Литвы.

На Куликовском поле татаро-монгольскими завоевателям был нанесен сокрушительный удар, что послужило началом освобождения русских земель силами самой Руси.

Великое княжество Литовское, сыгравшее положительную роль в борьбе восточных народов с татаро-монгольскими завоевателями, стало постепенно утрачивать в этом свое значение. Против выросшего общерусского центра — Московского княжества, Великое княжество Литовское выступила в сговоре с Ордой. Ягайло (это не вызывает сомнения) оказался союзником Мамаю. Если причины, побудившие Ягайлу идти на помощь Мамаю и выяснены, то вопрос о его военном поступке — то ли он выжидал «что сотворится Мамаю с Московским», то ли просто опоздал — пока остается открытым.

Последствия помощи Ягайлы Мамаю для самой Литвы оказались трагическими. Однако автор статьи полагает, что внутреннюю войну между вильнюсским и тракайским великокняжескими дворами нельзя сводить к личным распрям князей или к неудачному военному походу Ягайлы. Стремление к упразднению Тракайского центра могло положить конец государственному дуализму и стать шагом на пути к государственной централизации. Но вместе с тем Литве еще предстояло принять христианство, поскольку она оставалась последней в Европе языческой страной. Внутриполитический кризис, внешняя угроза (с запада и востока) и неудача Ягайлы в 1380 г. лишь ускорили этот давно назревший переход от язычества к христианству, и Ягайло должен был решить этот острый вопрос за очень короткий срок.